

DETERMINANȚII INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE ÎN ȚARA RECEPTOARE - ROMÂNIA

Ovidiu Serafim TRUFIN

Rezumat

Caracterul dinamic și în continuă schimbare al investițiilor străine directe și, pe de altă parte, specificul fiecărei țări receptoare impun o analiză continuă a determinanților ISD. Decizia de a investi a companiilor multinaționale, atât pe piața mondială, cât și în România este influențată de specificul mediului investițional din țara gazdă și de perspectivele dezvoltării pieței. În lucrarea de față ne propunem să analizăm determinanții investițiilor străine directe și factorii care influențează deciziile de a investi, precum și avantajele țării receptoare. Pentru România, ca țară orientată către export, este necesară o permanentă evaluare a determinanților ISD pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare investițională și a încuraja creșterea volumului de investiții străine directe prin politici economice specifice, cât mai bine concepute și calibrate.

Cuvinte cheie: investiții străine directe, companii multinaționale, țara receptoare, determinanții investițiilor străine directe

Clasificare JEL: F23, F43, O11

1. Introducere

Internaționalizarea afacerilor are loc atunci când există anumiți factori care pregătesc firma pentru noile investiții transfrontaliere. Compania multinațională (CMN) investește atunci când există cel puțin una dintre următoarele premise: există avantaje de proprietate, este convenabil să utilizeze avantaje de internalizare, există avantaje legate de condițiile oferite de țara gazdă pentru a investi, este mai convenabilă/profitabilă utilizarea unor resurse specifice din țara vizată decât investiția în țara de origine a firmei. Mai mulți autori au cercetat aceste premise și au constatat că investițiile străine directe (ISD) apar în urma unor decizii care au la bază determinanții investiției.

Investitiile străine directe reprezintă un factor important al creșterii și dezvoltării economice. Majoritatea guvernelor privesc atragerea ISD ca pe o componentă de bază pentru dezvoltarea economică, în special în economiile emergente și în dezvoltare sau cele în tranziție. În general, ISD sunt văzute ca aducând cu ele „bune practici” în tehnologie și management. De asemenea, în atragerea ISD caracteristicile mediului economic sunt foarte importante: infrastructura locală, piața muncii, sistemele de comunicații, politicile economice și climatul macroeconomic al țării receptoare în general. De asemenea, investițiile străine directe stimulează producția modernă și eficientă prin aportul în tehnologii de vârf, inovație tehnică și organizatorică, tehnici moderne de gestiune, management și marketing, forța de muncă înalt calificată, know-how și acces sporit la piețele de desfacere.

Începând cu anii '80, ISD au devenit o componentă din ce în ce mai importantă a circuitului economic mondial. Există o legătură demonstrată între creșterea economică globală între anii 1990-2014 și dinamica fluxurilor de ISD receptate.

2. Metodologie

În urma analizei literaturii de specialitate apreciem că se impune o reevaluare a determinanților ISD, datorită permanentei transformări și evoluții a mediului economic în țările receptoare. De asemenea, cercetarea comparativă a documentației privind determinanții ISD, atât pe plan mondial cât și pentru România între anii 1990 – 2014 a reliefat faptul că există motivații diferite pentru orientarea și evoluția ISD în diferitele țări receptoare și totodată că, la rândul lor, ISD influențează în timp evoluția economiei țării receptoare și dezvoltarea acesteia, existând prin urmare o relație de interdependență.

3. Factorii determinanți ai țării receptoare privind atragerea de ISD

Determinanții ISD cuprind caracteristicile țării gazdă ca factori decisivi care influențează luarea deciziilor investiționale ale companiilor multinaționale (Glass, 1998). Cei mai importanți determinanți ai ISD sunt: dimensiunea pieței externe, fuzionările și preluările de întreprinderi străine, măsurile de politică economică, liberalizarea comerțului internațional, regimul cursului de schimb, programul de privatizare, integrarea regională, producția internațională (Chakrabarti, 2001). De asemenea, viteza de adoptare și asimilare a noilor tehnologii și creșterea productivității pot fi considerați determinanți importanți ai atragerii de investiții străine directe (Barrios *et al.*, 2005).

Dunning (1981) a introdus în teoria determinanților ISD avantajele legate de proprietate și anume *avantajele de monopol și oligopol*. Pentru Blonigen (2004), avantajele de proprietate reprezintă active capabile să genereze venituri și sunt date de: avantajele tehnologice, avantajele datorate capacităților antreprenoriale ale managerilor, reputația și credibilitatea firmei și contactele politice din țara receptoare.

Potrivit lui Lall (1996), printre cei mai importanți determinanți ai ISD se numără cei legați de *avantajele de localizare* și anume: dotarea cu resurse naturale, pregătirea forței de muncă, costurile de transport, costurile de comunicație, barierele comerciale, politica economică a țării receptoare și variabilele instituționale. Factorii care influențează avantajele de localizare sunt: deciziile legislative privind investițiile (în primul rând reglementările aplicate ISD) și factorii macroeconomici relevanți din țara receptoare. *Facilitățile oferite investițiilor străine directe* cuprind un ansamblu de reguli și reglementări privind intrarea și activitatea investitorilor străini în economia gazdă. Există, de asemenea, și *politici și reglementări din alte domenii* - comercial, fiscal, protecția mediului, sanitar, fiziuni și achiziții, privatizări, etc. - ce influențează deciziile de investire ale CMN.

Factorii determinanți ai țării gazdă privind atragerea de ISD și perspectiva pieței au fost cercetați de Dunning (2004), promotorul teoriei „paradigmei eclectice” (Tabelul 1). Pentru ca o țară să fie deschisă atragerii de investiții străine, în condițiile unei puternice concurențe între țări, anumiți factori trebuie să fie prezenți indiferent de tipul de ISD. Acești factori sunt o condiție a interesului investitorilor pentru țara gazdă. Este important ca acești factori de atractivitate să fie reglementați printr-un cadru legislativ și instituțional adecvat și orientat spre atragerea de ISD. În privința importanței factorilor economici, unii sunt „naturali” (de pildă existența anumitor resurse – dar asemenea factori au caracter limitat și trebuie exploatați ținând seama de importanța acestora pentru dezvoltarea economică, pentru mediu, pentru generațiile următoare) (Bîrsan *et al.*, 2012). Alți factori economici sunt din categoria celor care rezultă din educație,

cercetare-dezvoltare și pot deveni active strategice. Deci, în acest caz, este nevoie de politici publice care să faciliteze dezvoltarea unor asemenea factori de atractivitate: o bună educație a forței de muncă, condiții pentru învățare pe tot parcursul vieții, susținerea cercetării științifice etc.

Tabelul 1. Factori determinanți ai țării receptoare privind atragerea de ISD și perspectiva pieței

Factorii determinanți ai influxului de ISD către țara gazdă	Tip ISD (după scopul principal urmărit de investitor)	Principalii factori economici relevanți din țara gazdă
<p>1. <i>Politici cadru pentru ISD</i> (legislația țării gazdă privind ISD):</p> <ul style="list-style-type: none"> - politici economice și de stabilitate socială; - standarde de funcționare a filialelor; - politici privind funcționarea și structura pieței; - concurența; - facilități și costuri administrative; - acorduri internaționale privind ISD; - politicile de privatizare; - politicile legate de comerț (bariere tarifare și netarifare); - existența facilităților fiscale; - politicile industriale regionale; - politicile sociale și de mediu. 	Căutarea accesului la noi piețe	<ul style="list-style-type: none"> - mărimea și posibilitatea de creșterea a pieței și a capitalului; - accesul la piața regională și globală; - specificitatea națională a preferințelor de consum; - structura pieței; - oportunități de branding a produselor; - competențele furnizorilor locali.
2. <i>Factori economici specifici fiecărui tip de ISD</i>	Căutarea accesului la noi resurse	<ul style="list-style-type: none"> - costuri legate de achiziționarea terenului și a construcției; - chirile și ratele; - costul materiilor prime, componentelor pieselor; - disponibilitatea forței de muncă necalificate și calificate; - costul forței de muncă de tip calificat; - costul reconversiei profesionale a forței de muncă.
3. <i>Mediul de afaceri, promovarea afacerilor și facilități investiționale</i>	Căutarea a noi surse de creștere a eficienței	- apartenența țării receptoare la un bloc economic regional, ceea ce favorizează o diviziune internațională a muncii și astfel, costuri mai mici privind producția
<ul style="list-style-type: none"> - instituții care să garanteze dreptul de proprietate, de inovare etc; - facilități sociale și de formare: școli bilingve, calitatea vieții etc; - infrastructură și servicii bancare, juridice și de contabilitate; 	Căutarea accesului la diferite active	<ul style="list-style-type: none"> - active tehnologice, manageriale; - rețele de infrastructuri (porturi, aeroporturi, drumuri, căi ferate, energie, telecomunicații);

<ul style="list-style-type: none"> - capital social și moralitate economică; - spațiul geografico-economic ca element de bază a diversificării și promovării rețelei de producție. 		<ul style="list-style-type: none"> - antreprenariat inovativ, capacitate de educație și oportunități de învățare; - protejarea mediului, clustering și crearea de rețele.
--	--	---

Sursa: Prelucrare după Dunning, *Studies in International Investment*, p. 5, 2004

Politice macroeconomice din țara receptoare influențează decizia de a investi a unei companii transnaționale. Se au în vedere nu doar politicile care privesc exclusiv ISD, ci politicile macroeconomice în ansamblul lor. De asemenea, *integrarea regională* poate avea un efect direct asupra deciziei de a investi într-o anumită țară prin atracția pe care o exercită dimensiunea pieței largite și perspectivele ei de creștere pe mai departe.

Dat fiind faptul că politicile țărilor receptoare de atragere a investitorilor străini tind să se uniformizeze, măsurile destinate să faciliteze activitatea întreprinderilor și calitatea mediului de afaceri devin foarte importante pentru apariția și amploarea luată de ISD. Politicile de atragere a ISD s-au dezvoltat pe măsură ce interesul macroeconomic al țării receptoare pentru prezența pe piața internă a acestui tip de investiții a devenit vizibil. Politicile de atragere a ISD tind să fie din ce în ce mai îndeaproape adaptate fiecărui mare investitor, cu costuri din ce în ce mai ridicate. Totodată, calitatea mediului economic influențează tot mai puternic atractivitatea țării gazdă pentru investitori. ISD sunt atrase de existența măsurilor destinate să faciliteze funcționarea agenților economici. *Resursele naturale* reprezintă principalul determinant în țările care nu dispun de capital, de *know-how* și de infrastructura necesară pentru exploatarea acestor resurse. *Forța de muncă ieftină* reprezintă un alt determinant economic pentru ISD, prin care se realizează un plus de eficiență.

În țările aflate în tranziție și foste socialiste, deschiderea economică și politică a oferit brusc noi oportunități investitorilor. Primele ISD au fost generate de către companiile aflate în căutarea unor noi debușee în țările gazdă, scopul fiind acela de a modifica în avantajul lor structura pieței. *Dimensiunea pieței interne, mărimea și veniturile populației* reprezintă determinanți importanți pentru ISD. Pe o piață de dimensiuni apreciabile, CMN realizează economii de scară, ceea ce constituie unul dintre principalele motive pentru care mecanismele de integrare regională pot atrage mai multe ISD. Creșterea pieței prin ridicarea puterii de cumpărare a localnicilor încurajează și ea investițiile străine directe.

În funcție de scopul urmărit de investitor, investițiile străine directe pot fi clasificate astfel: (i) ISD în căutare de resurse/noi imputuri, (ii) ISD în căutare de piețe/noi debușee pentru outputuri și (iii) ISD în căutare unei mai mari eficacități prin creșterea eficienței activității totale sau a unor componente ale activității firmei internaționalizate.

De asemenea, se pot considera determinanți ai ISD: *evitarea barierelor tarifare și netarifare din domeniul comerțului* (căutarea de piețe), precum și

posibilitatea de realizare a unei eficiențe economice mai mari, prin utilizarea unei forțe de muncă sau a unei infrastructuri mai ieftine (căutarea de eficiență).

Principalele beneficii oferite de ISD țării gazdă sunt: aportul de resurse financiare, transferul de competențe manageriale și *know-how* tehnologic, implementarea de tehnici noi organizaționale, tehnologii moderne și acțiuni de finanțare a capacităților locale de cercetare-dezvoltare, precum și lărgirea accesului la rețele internaționale de comercializare și la piețe interne.

Comerțul exterior reprezintă unul dintre factorii determinanți principali ai investițiilor străine directe. În ceea ce privește *România*, legătura ISD cu comerțul exterior se manifestă pe numeroase planuri, cum ar fi: promovarea exporturilor, facilitarea accesului la noi surse de materii prime, punerea firmelor românești în contact cu piața externă, mai buna adaptare a ofertei românești de export la cerințele tehnice, de calitate, prezentare și ambalare de pe piața mondială, evitarea intermediarilor prin vânzarea directă, obținerea unor importante facilități vamale și fiscale pentru produsele exportate (Pralea, 1999). Activitățile transnaționale generate de ISD pot crește exporturile pe piețele de mărfuri și servicii și pot sprijini țara gazdă în a asigura un transfer de producție din piața exclusiv internă către piața internațională. Creșterea exportului oferă numeroase avantaje în ceea ce privește cunoașterea pieței externe și a concurenței, obținerea economiilor de scară, creșterea competitivității ca urmare a presiunii concurențiale, adaptării mai bune a ofertei la exigențele cererii și asimilării de noi tehnologii, pe baza cărora se îmbunătățește calitatea, se reduc consumurile și costurile.

Atunci când o companie multinațională înființează o sucursală peste hotare sau achiziționează acțiuni de pe piața externă, aceasta urmărește realizarea unei rate cât mai mari a profitului. Avantajul CMN este dat de avantajul tehnologic asigurat prin tehnologiile folosite în procesul de producție și distribuție. Firmele locale pot avea beneficii în urma contactului cu ISD prin integrarea pe verticală în lanțul internațional de producție sau prin serviciile oferite ca subcontractori. În asemenea situații pot avea loc transferuri de tehnologie de generație mai veche, odată cu identificarea și implementarea unei trepte tehnologice superioare în firmele mamă, pe baza cercetărilor efectuate de centrele de cercetare și dezvoltare ale CMN. Firma investitoare își păstrează astfel avantajele competitive față de firmele locale. Un exemplu în acest sens este dat de ISD germane din industria auto din China, unde s-au transferat liniile de producție ale modelelor mai vechi păstrând în țara mamă producția celor mai recente și avansate tehnologic modele. În literatura de specialitate se identifică patru modalități prin care are loc acest transfer: prin imitarea procesului de producție specific companiilor investitoare, prin însușirea practicilor manageriale ale investitorului, efectul de concurență și creșterea exporturilor firmelor locale (Görg and Greenaway, 2001).

Transferul de tehnologie reprezintă un alt determinant al ISD. Imitarea procesului de producție este mecanismul primar de transmitere a noilor cunoștințe

și tehnologii. În literatura de specialitate este binecunoscut exemplul transferului de tehnologie “Nord-Sud” (Blomström, 1999). Amplitudinea transferului de tehnologie depinde de complexitatea procesului de producție. Imitarea nu este același lucru cu replicarea (copierea). Orice îmbunătățire de tehnologie prin imitare, va avea influență asupra productivității firmelor locale. Adoptarea noilor tehnologii de producție, poate apărea și ca urmare a capital uman nou format de investitor. Managerii și muncitorii transferați la firmele locale aduc cu ei informații despre noile tehnologii sau noile tehnici de management și devin agenți direcți ai transferului de tehnologie. Acest proces poate fi considerat unul dintre cele mai importante aspecte privind dezvoltarea firmelor locale (Görg and Greenaway, 2001).

4. Determinanții economici privind atragerea ISD în România

Pentru țările din Europa de Sud-Est, prezența ISD au avut un rol important având în vedere procesul de tranziție la o economie de piață a acestor țări. Nu toate țările în tranziție au beneficiat de la început de prezența ISD. România a rămas în urmă în ceea ce privește interesul investitorilor străini în primii 9-10 ani de tranziție, din cauza nivelului scăzut de adaptare la cerințele piețelor internaționale și a prezenței unor deficiențe manageriale, atât la nivelul firmelor, cât și la nivel macroeconomic (susținerea firmelor românești care aveau formată o piață internațională sau a celor cu potențial de internaționalizare a afacerilor).

O creștere a volumului de ISD în România a fost semnalată în 2005 și 2006, înainte ca România să se integreze în UE, când perspectiva integrării a devenit un determinant semnificativ în adoptarea deciziilor de investire. În această perioadă, în România au existat următorii factori determinanți pentru ISD: mărimea pieței (inclusiv, sau mai ales, ca urmare a perspectivei de integrare), progresul reformei, liberalizarea afacerilor și costul redus al forței de muncă. Fiecare țară din Europa Centrală și de Est prezintă unele aspecte specifice, sociale și economice, dar și aspecte relativ similare cu cele din România.

În perioada 2007-2014, ca urmare a crizei economice globale, dar și a crizelor locale (vezi, de pildă, în special UE, Zona euro), care au afectat grav mai ales economiile țărilor dezvoltate, o parte a CMN din aceste țări a recurs la relocalizarea unora dintre activitățile lor în țările în tranziție din Europa Centrală și de Est (ECE). Companiile investitoare – de tip *efficiency-seeking* / *în căutarea eficienței* – erau interesate de găsirea și valorificarea unor resurse, umane și materiale, cu costuri scăzute.

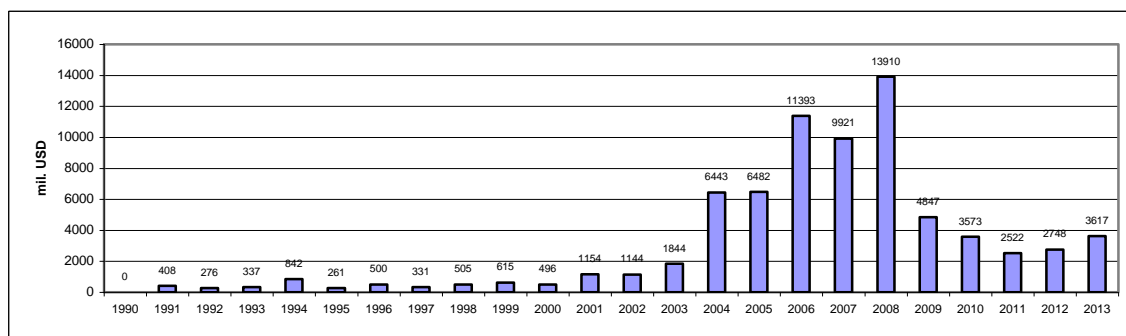
În funcție de politicile locale privind atragerea ISD, relocalizarea de activități în ECE a contribuit în măsură diferită la evoluția țărilor respective către stadii diferite (stadiile 2 sau 3) în ceea ce privește procesul de dezvoltare investițională (PDI). Succesul politicilor de atragere a investitorilor străini este demonstrat de

nivelul și evoluția indicatorilor economici specifici care au înregistrat o creștere constantă în toată perioada postcomunistă (PIB, PIB/loc., volumul exporturilor și dezvoltarea unor noi ramuri economice).

În toți acești ani au existat determinanți economici specifici care au influențat periodic influxurile de ISD. De exemplu, între anii 2006-2010, Polonia și România au beneficiat de cele mai mari fluxuri de ISD receptate, datorită mărimii piețelor și marilor privatizări. Fluxurile de ISD atrase de Europa Centrală și de Est au fost îndreptate către achiziționarea întreprinderilor de stat în cadrul procesului de privatizare dar și către întreprinderi „greenfield” și „brownfield”.

Un alt determinant ISD specific pentru țările din ECE a fost reprezentat de aderarea la UE. Momentul acceptării ca membru deplin a coincis în cazul tuturor cu o creștere accelerată a ISD. Spre exemplu, în mod concret în cazul României, *integrarea în UE* a reprezentat un factor de atracție important pentru ISD, acest demers și parcurs politic și economic fiind considerat unul dintre factorii hotărâtori și cu impact major asupra creșterii volumului de investiții străine receptate (Graficul 1).

Grafic 1. Investiții străine directe receptate în România, în perioada 1990-2013 (mil. USD)

Sursa: UNCTAD, "World Investment Report", June 2014, Geneva.

5. Concluzii

În atragerea ISD caracteristicile mediului economic sunt foarte importante. Piața muncii, resursele interne naturale, tehnologice și umane, infrastructura, sistemele de comunicații, costurile inputurilor, funcționarea instituțiilor, politicile promovate și climatul economic general al țării receptoare joacă, toate, un rol esențial în adoptarea deciziei de investire într-o țară sau alta. Aceasta este influențată, cu alte cuvinte, de avantajele competitive ale țării receptoare, dar și de mărimea și amploarea riscului operării într-o nouă piață precum și de „distanța tehnologică” dintre țara receptoare și cea generatoare de ISD. Motivațiile investiționale ale CMN s-au modificat, chiar în mod repetat, în urma mutațiilor din economia mondială a ultimelor decenii (dezvoltarea tehnologică explozivă, mai ales

cea a tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, liberalizarea comerțului și intensificarea concurenței, căderea comunismului, deschiderea piețelor ECE și integrarea unora dintre ele în UE, ascensiunea unor țări în dezvoltare, în primul rând a BRICS, și recalibrarea polilor de putere la nivel global, etc.), fiind expresia adaptării acestora la mediul economic global aflat în plină redefinire și reasezare. De asemenea, tipurile de ISD aferente motivațiilor de a investi au evoluat ele însele, glisând dinspre căutarea de piețe, resurse, eficiență, spre căutarea accesului la active strategice din cercetare-dezvoltare, tehnologie și management.

Mediul de afaceri și facilitățile oferite investitorilor rămân elemente-cheie în atragerea ISD, dar, în cazul particular al României, întrucât variabila instituțională nu a reprezentat un element de stimulare a influxului de ISD, rămâne în mare măsură actuală și valabilă afirmația avansată de Nouriel Roubini privind atractivitatea țării noastre, și anume că: „România poate atrage investiții străine, datorită poziționării și a costului redus al forței de muncă.” (martie, 2011, Cannes, Conferință internațională).

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul finanțării obținute în cadrul proiectului de studii doctorale și postdoctorale: „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, Contract POSDRU/159/1.5/S/140106.

Bibliografie selectivă:

- Barrios S., Goerg H., Strobl E. (2005). The Evolution of the Firm Size Distribution and Nationality of Ownership, *Economics Bulletin*, 12, pp. 1-11.
- Bîrsan, M., Mașca S. G. (2012), *Investițiile străine directe, De la paradigma eclectică (OLI), la paradigma evoluției investițiilor (IDP)*, Editura Universitatii „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, în curs de publicare.
- Blomström, M., Globerman, S., Kokko, A. (1999). The Determinants of Host Country Spillovers from Foreign Direct Investment: Review and Synthesis of the Literature,, *Working Paper*, nr. 76, Stockholm, Sweden.
- Blonigen, B.A. (2005). A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants, *Atlantic Economic Journal*, 33: 383-403.
- Chakrabarti, A., (2001). *The Determinants of Foreign Direct Investments: Sensivity Analyses of Cross-Country Regressions*, *Kyklos*, Vol.54, Facs. 1, 89-114.
- Dunning, J. H. (1981). “*Explaining the international direct investment position of countries: towards a dynamic and development approach*”, Vol. 117, pp. 30-64.
- Dunning J.H. (2004). *Studies in International Investment*, London: George Allen & Unwin, Ltd. Glass, A. J., K. Saggi. (1998). International Technology Transfer and the Technology Gap, *Journal of Development Economics* 55(2): 369-98.

- Glass, A. J., K. Saggi. (1998). International Technology Transfer and the Technology Gap, *Journal of Development Economics* 55(2): 369-98.
- Görg, H., Greenaway D. (2001). Much Ado About Nothing? Do Domestic Firms Really Benefit from Foreign Direct Investment?, *Research Paper*, 2001/37.
- Pralea, S. (1999). *Politici și reglementări în comerțul internațional*, Ed. Fundației Academice, „Gh. Zane”, Iași.